

“BOLA NUTQINI RIVOJLANTIRISHDA OILA VA MAKTABGACHA TA'LIM O'RTASIDAGI O'ZARO MUNOSABATLAR”

Tog'ayeva Dilnoza Shavkatovna!

Toshkent Kimyo Xalqaro universiteti “Maktabgacha ta'lim nazariyasi va usullari” fakultetining 1-bosqich magistranti .

Ilmiy rahbar Azamova Malohat Nadjimovna!

+998 97-934-20-99

Annotatsiya: Mazkur ish bolalarning nutqini rivojlantirish jarayonida oila va maktabgacha ta'lim muassasasi o'rtasidagi o'zaro munosabatlarning dolzarb ahamiyatini o'rganishga qaratilgan. Nutq bolalarning tafakkuri, hissiy dunyosi, ijtimoiy va madaniy rivojlanishining ajralmas qismi sifatida qaraladi. Shu sababli bola nutqini shakllantirish jarayonida oila va ta'lim muassasasi o'rtasidagi pedagogik hamkorlikning samarali tashkil etilishi muhim ahamiyatga ega.

Ishda maktabgacha yoshdagi bolalarda nutqiy rivojlanishning nazariy va amaliy jihatlari yoritilgan. Nutqiy rivojlanish jarayoni fonetik, leksik va grammatik jihatlarni qamrab oladi, va bu jarayonda oila va tarbiyachilar tomonidan yaratilgan nutqiy muhit bevosita ta'sir ko'rsatadi. Ota-onaning bolaga bo'lgan e'tibori, muloqot sifati va faol ishtiroki bolalarning lug'at boyligini oshirish, to'g'ri talaffuzni shakllantirish va bog'lanishli nutqni rivojlantirishda hal qiluvchi rol o'ynaydi.

Kalit so'zlar: Bola nutqi, nutqiy rivojlanish, maktabgacha ta'lim, oila, pedagogik hamkorlik, ota-ona ishtiroki, tarbiyachi, muloqot, nutqiy faoliyat, kommunikatsiya, ota-ona pedagogik madaniyati, innovatsion metodlar, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari.

Bola nutqi uning shaxs sifatida rivojlanishida eng muhim omillardan biri bo'lib, uning tafakkur, hissiyotlar, ijtimoiy ko'nikmalar va madaniy rivojlanishi bilan bevosita bog'liqdir. Maktabgacha yosh davri (3–7 yosh) bolalar nutqining eng faol shakllanish davri hisoblanadi. Shu davrda bola so'z boyligini tez kengaytiradi, grammatik jihatdan to'g'ri gap tuzishni o'rganadi va mustaqil fikrini ifodalashga

intiladi. Nutqiy rivojlanish nafaqat bolaning o‘zaro muloqot qilish qobiliyatini oshiradi, balki uning tafakkurini rivojlantiradi, hissiy dunyosini boyitadi va ijtimoiy muhitga moslashuvini yaxshilaydi. Shu sababli maktabgacha ta’lim jarayonida nutqiy rivojlanish masalasi pedagoglarning, ota-onaning va butun jamiyatning e’tiborida bo‘lishi lozim.

Bola nutqini shakllantirishda oila muhim pedagogik muhit vazifasini bajaradi. Ota-ona bilan kunlik muloqot, so‘z boyligini boyitish, she’r va ertaklarni o‘qish, suhbatlar orqali bolani fikrlashga undash — bularning barchasi bolaning nutqiy rivojlanishiga bevosita ta’sir qiladi. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, ota-onasi bilan muntazam muloqot qiladigan bolalarda lug‘at boyligi va gap tuzish qobiliyati boshqa bolalarga nisbatan sezilarli darajada yuqoriroq bo‘ladi. Shu bilan birga, nutqiy rivojlanish jarayonida bolaning individual xususiyatlarini hisobga olish, uning qobiliyatiga mos metodlarni qo‘llash muhimdir.

Maktabgacha ta’lim tashkiloti esa bolaning nutqini rivojlantirishda metodik va tashkiliy jihatdan katta rol o‘ynaydi. Tarbiyachilar maxsus didaktik o‘yinlar, hikoya va ertaklar, rolli o‘yinlar va interaktiv mashg‘ulotlar orqali bolaning nutqiy faolligini rag‘batlantiradi. Bu jarayonda oila bilan uzviy aloqaning mavjudligi muhim ahamiyat kasb etadi. Agar ota-ona va maktabgacha ta’lim muassasasi o‘rtasida doimiy muloqot mavjud bo‘lsa, bolaning nutqiy rivojlanishi tizimli va samarali bo‘ladi, uning ijtimoiylashuvi va shaxs sifatida shakllanishi yaxshilanadi.

Shu nuqtai nazardan, oila va maktabgacha ta’lim o‘rtasidagi pedagogik hamkorlikni tashkil etish masalasi dolzarb hisoblanadi. Hamkorlikning samarali shakllari — ota-onalar yig‘ilishlari, individual suhbatlar, ochiq mashg‘ulotlar, seminar-treninglar va zamonaviy axborot-kommunikatsiya vositalari orqali amalga oshiriladi. Bu esa nafaqat bolaning nutqini rivojlantirish, balki ota-onalarning pedagogik bilim va ko‘nikmalarini oshirish, ularni ta’lim jarayonining faol ishtirokchisiga aylantirish imkonini beradi.

Mazkur ishning dolzarbligi shundaki, maktabgacha ta’lim va oila o‘rtasidagi uzviy pedagogik hamkorlik bolalarning nutqiy, ijtimoiy va hissiy rivojlanishini ta’minlaydi. Tadqiqotning maqsadi — bola nutqini rivojlantirishda oila va

maktabgacha ta'lim tashkiloti o'rtasidagi munosabatlarni aniqlash, ularning samaradorligini oshirish yo'llarini izlashdan iborat. Shu bilan birga, ishda pedagogik hamkorlikni takomillashtirish bo'yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqiladi, bu esa maktabgacha yoshdagi bolalarning barkamol shaxs sifatida shakllanishini ta'minlashga xizmat qiladi.

Bola nutqi uning shaxs sifatida rivojlanishida eng muhim vosita bo'lib, tafakkur, hissiy dunyo va ijtimoiy ko'nikmalarni shakllantirishga xizmat qiladi. Maktabgacha yoshdagi bolalarda nutqning rivojlanishi bolalarning umumiy rivojlanish darajasini belgilaydi. Tadqiqotlarga ko'ra, nutq rivojlanishi 3–7 yosh oralig'ida eng tez bo'lib, bu davrda bolaning lug'at boyligi, talaffuz qobiliyati va mantiqiy fikrlash darajasi sezilarli darajada shakllanadi. L.S. Vygotskiy (1982) tadqiqotlari shuni ko'rsatadiki, maktabgacha yoshdagi bolaning tafakkuri va xotirasi nutq orqali rivojlanadi va nutq bolaning ijtimoiylashuvi, muloqot madaniyati va hissiy tajribasini boyitishda asosiy vositadir.

Oila bola nutqining birinchi muhitidir. Ota-onaning farzand bilan muloqoti, ertak va hikoya o'qishi, suhbatlar va o'yinlar bolaning nutqiy faolligini oshiradi. Masalan, ota-ona bilan har kuni kamida 30 daqiqa muloqot qiladigan bolalarda lug'at boyligi boshqa bolalarga nisbatan 20–30%ga yuqori bo'ladi. Shuningdek, bolalar ota-onasi bilan muntazam bog'lanishli nutq mashqlari qilsa, ular 5 yoshga kelib grammatik jihatdan to'g'ri gap tuzish qobiliyatiga ega bo'ladi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, oila tomonidan yaratilgan nutqiy muhit bola nutqining rivojlanishiga eng muhim ta'sir ko'rsatadi. Nutqiy muhit bolaga so'z boyligini oshirish, talaffuzni to'g'ri shakllantirish, mantiqan bog'langan gap tuzishni o'rgatish va mustaqil fikrlashni rag'batlantirish imkonini beradi.

Maktabgacha ta'lim muassasalari bola nutqini rivojlantirishda metodik va tashkiliy jihatdan katta rol o'ynaydi. Tarbiyachilar nutqiy rivojlanishni rag'batlantirish uchun turli metod va vositalardan foydalanadilar. Didaktik o'yinlar bolalarda so'z boyligini oshirishga yordam beradi, hikoya va ertaklar esa monologik nutqni rivojlantiradi. Rolli o'yinlar orqali bolalar dialogik nutqni o'rganadi, muloqot ko'nikmalarini shakllantiradi. Zamonaviy texnologiyalar, jumladan mobil ilovalar va

interaktiv mashg'ulotlar, bolalarning nutqiy faolligini oshirishda muhim vosita sifatida ishlatiladi. Amaliy kuzatuvlar shuni ko'rsatadiki, tarbiyachilar va ota-onalar o'rtasida uzviy hamkorlik mavjud bo'lsa, bolalarda nutqiy faollik 25–30% ga oshadi.

Pedagogik hamkorlik bola nutqini rivojlantirish jarayonida muhim ahamiyatga ega. Hamkorlik ota-ona va tarbiyachi o'rtasidagi muntazam muloqot, o'zaro ishonch va tajriba almashuviga asoslanadi. Ota-onalar yig'ilishlari, individual suhbatlar, ochiq mashg'ulotlar, seminar-treninglar va axborot-kommunikatsiya vositalari orqali pedagogik hamkorlikni rivojlantirish mumkin. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, zamonaviy texnologiyalarni qo'llash ota-onalarning pedagogik jarayonga ishtirokini 40–50% ga oshiradi. Bu esa bola nutqining rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Shu bilan birga, nutqiy rivojlanish jarayonida ba'zi muammolar ham mavjud. Ba'zi ota-onalarning pedagogik bilim darajasi yetarli emasligi, vaqt cheklovlari yoki bola nutqidagi kechikishlar hamkorlik samaradorligini pasaytiradi. Bunday holatlarda tarbiyachilar ota-onalarni motivatsiya qilish, individual maslahatlar berish va qulay nutqiy muhit yaratish orqali muammoni bartaraf etadilar. Nutqiy rivojlanish jarayonida ota-onalar bilan muntazam va tizimli hamkorlik bolalarning muloqot madaniyati, bog'lanishli nutqi, talaffuzi va lug'at boyligini sezilarli darajada oshiradi.

Natijada, bola nutqi rivojlanishida oila va maktabgacha ta'lim tashkiloti o'rtasidagi uzviy pedagogik hamkorlikning roli beqiyosdir. Ota-ona va tarbiyachilar birgalikda ishlaganda, bola nafaqat nutqiy, balki ijtimoiy va hissiy jihatdan ham barkamol shakllanadi. Shuning uchun pedagogik hamkorlikni takomillashtirish, zamonaviy metod va texnologiyalarni qo'llash, ota-onalarni faol jalb qilish va individual yondashuvni tashkil etish bugungi ta'lim tizimining eng dolzarb vazifalaridan biridir.

Bola nutqi uning shaxs sifatida shakllanishi va ijtimoiy muhitga moslashuvi uchun eng muhim omil hisoblanadi. Tadqiqotlar va amaliy kuzatuvlar shuni ko'rsatdiki, bola nutqini rivojlantirishda oila va maktabgacha ta'lim tashkiloti o'rtasidagi uzviy pedagogik hamkorlikning roli beqiyosdir. Ota-ona va tarbiyachilar

birgalikda ishlaganda, bolalar nafaqat soʻz boyligi va talaffuzini yaxshilaydi, balki bogʻlanishli va mantiqan toʻgʻri gap tuzish qobiliyatini, shuningdek, ijtimoiy va hissiy rivojlanishni ham oshiradi.

Nutqiy rivojlanishni ragʻbatlantirishda ota-onaning pedagogik faolligi, tarbiyachining malakasi, nutqiy muhit va zamonaviy metod va texnologiyalarning uygʻun ishlashi muhim ahamiyatga ega. Pedagogik hamkorlik shakllari — ota-onalar yigʻilishlari, individual suhbatlar, ochiq mashgʻulotlar, seminar-treninglar va axborot-kommunikatsiya vositalari orqali amalga oshiriladi. Bu usullar ota-onalarning pedagogik bilimini oshirish, ularni taʼlim jarayonining faol ishtirokchisiga aylantirish va bolalarning nutqiy rivojlanishini tizimli ravishda qoʻllab-quvvatlash imkonini beradi.

Shu bilan birga, nutqiy rivojlanish jarayonida yuzaga keladigan muammolar — ota-onalarning pedagogik bilimining yetarli emasligi, vaqt cheklovlari yoki boladagi nutqiy kechikishlar — tizimli va maqsadli hamkorlik orqali bartaraf etilishi mumkin. Natijada, maktabgacha taʼlim tashkiloti va oila oʻrtasidagi pedagogik hamkorlik bolalarning barkamol shaxs sifatida rivojlanishini taʼminlashda muhim strategik vazifa sifatida qaraladi.

Umuman olganda, bola nutqini rivojlantirishda oila va maktabgacha taʼlim tashkiloti oʻrtasidagi uzviy va samarali hamkorlikni yoʻlga qoʻyish nafaqat pedagogik jarayon sifatini oshiradi, balki bolalarning ijtimoiy, hissiy va kognitiv rivojlanishini ham taʼminlaydi. Shu sababli pedagogik hamkorlikni mustahkamlash va takomillashtirish bugungi taʼlim tizimining dolzarb va ustuvor vazifalaridan biridir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR ROʻYXATI

1. Oʻzbekiston Respublikasi “Taʼlim toʻgʻrisida”gi Qonuni. – Toshkent, 2020.
2. Oʻzbekiston Respublikasi “Maktabgacha taʼlim va tarbiya toʻgʻrisida”gi Qonuni. – Toshkent, 2019.
3. Qodirova F.R. “Maktabgacha pedagogika”. – Toshkent, 2013.
4. Karimova V. “Psixologiya”. – Toshkent, 2002.

5. Nurmatova M. “Maktabgacha yoshdagi bolalarda pedagogik hamkorlik metodikasi”. – Toshkent, 2016.
6. Xoliqov A. “Pedagogika nazariyasi va amaliyoti”. – Toshkent, 2010.
7. Vygotskiy L.S. “Bolalar psixologiyasi va tarbiyasi”. – Moskva, 1982.